

KU CHUNG-MING (1857-1928) A JEHO MIESTO V DEJINÁCH MYSLENIA

Postava Ku Chung-minga v novodobých dejinách Číny je veľmi pozoruhodná, svojrázna a treba povedať, že i značne bizarná. Tento čínsky mysliteľ napríklad obhajoval deformujúce zväzovanie dievčenských chodidiel, tzv. ľaliové nôžky, nosenie vrkoča u mužov (zvyk vnútený čínskemu obyvateľstvu vládnucou mandžuskou dynastiou Čching 1644-1911) či vydržovanie početných bočných manželiek na dvoroch bohatých zemepánov atď. - to všetko boli konzervatívne, až reakčné názory, ktoré mu Číňania dodnes veľmi zazlievajú. Napriek tejto jeho spiatočníckosti a feudálnemu chápaniu spoločnosti však Ku Chung-ming vyslovil veľa cenných a dodnes inšpiratívnych názorov, zvlášť pokiaľ ide o analýzu západnej kultúry vo vzťahu, resp. v kontraste k východnej kultúre konfucianizmu. Ku Chung-ming bol veľmi všestranný rozhladený muž, ktorý sa dobre vyznal v európskej i americkej kultúre a mnohé z jej úskalí ešte v minulom storočí svojim prenikavým duchom bezpečne identifikoval (napr. kult materializmu zatlačujúci ducha, militarizmus atď.).

Ku Chung-ming bol navyše čínskym zahraničným študentom z konca minulého storočia s veľmi ojedinelým postavením, pretože svojim širokým ohlasom a uznaním v Európe i v Japonsku sa výrazne zaslúžil o docenenie myšlienkových pokladov čínskej kultúry na Západe. O Ku Chung-mingovi sa veľmi uznanlivo vyjadrovali osobnosti svetovej kultúry ako R. Thákur, M. Gándhí, L. N. Tolstoj, R. Rolland a iní.

Ku Chung-ming bol potomkom čínskych prisťahovalcov v Malajzii, vyrástol v rodine so silným tradičným konfuciánskym duchom. Už ako 13-ročný odišiel na štúdiá do Anglicka, Francúzska, Nemecka, Talianska a v zámorí strávil vyše 11 rokov. Po návrate do Číny zastával na cisárskom dvore dôležitý post na úrovni ministra zahraničných vecí a neskôr pôsobil ako profesor na prestížnej Pekingskej univerzite. Výrazný jazykový talent mu umožnil naučiť sa desať cudzích jazykov, pričom napr. priamo v angličtine, nemčine a japončine písal a publikoval viaceré svoje práce.

Predložený Úvod je len autorovým predslovom k ťažiskovej kapitole Duch čínskeho človeka z rovnomennej knihy. Dielo vyšlo po prvýkrát v Pekingu (1915) v anglickej verzii a vzápätí ho preložili do čínštiny i niekoľkých európskych jazykov. Najnovší prepracovaný preklad celej knihy sa potom objavil v Číne až pred dvoma rokmi po vyše 70-ročnej prestávke. Prekladateľ knihy v úvode konštatuje, že v Číne sa Ku Chung-ming a jeho názory dodnes náležite nespriístupňujú a nedoceňujú. Aj keď s viacerými myšlienkami nasledujúceho Úvodu pravdaže, nemožno súhlasiť, mnohé jeho názory vyslovené pred temer 100 rokmi sú stále platné a hodné aj našej pozornosti.

Rozprave o dôležitých špecifikách čínskeho ducha je venovaná už spomínaná najdôležitejšia kapitola celej knihy. Charakteristiku čínskeho ducha však Ku Chung-ming veľavravne načrtnol ešte v predslove k svojej knihe, kde hovorí: "Ak chce niekto pochopiť ozajstného čínskeho človeka a čínsku civilizáciu, musí mať hĺbku srdca, veľký nadhľad a šírku záberu, ako i prostého a čistého ducha, pretože tri základné charakteristiky čínskeho charakteru a čínskej civilizácie sú: hĺbka, šírka a prostota... K týmto

trom základným charakteristikám však treba pripojiť ešte jednu, azda najzávažnejšiu, a tou je útlocit a precíznosť."

KU CHUNG-MING: NÁBOŽENSTVO DOBRÉHO OBČANA

Veľká svetová vojna, ktorá sa rozpútala, priťahuje dnes pozornosť celého sveta viac než čokoľvek iné. Domnievam sa však, že vojna by zároveň mala priviesť ľudí k tomu, aby sa vážne zamysleli nad hlavnými problémami civilizácie. Každá civilizácia spočiatku zvädza boj s prírodnými silami, t.j. podrobuje si a snaží sa dostať pod kontrolu ničivé živly prírody, aby človeku neškodili. Moderná európska civilizácia veľmi úspešne zvíťazila nad Prírodou a treba uznať, že výraznejšie než ktorákoľvek iná civilizácia v dejinách.

Lenže vo svete jestvujú sily hroznejšie a ničivejšie, než sú prírodné sily - sú to vášne a túžby ukryté v srdci človeka. Škoda, akú môžu spôsobiť človeku prírodné sily, je neporovnateľne menšia ako tá, ktorú zapríčiňujú vášne a túžby ľudského srdca. Pokiaľ by tieto hrozné sily - ľudské túžby - neboli primerane ovládnuté a brzdené, bola by nepredstaviteľná nielen akákoľvek civilizácia, ale bol by nepredstaviteľný aj samotný ľudský život.

Na prvotnom základnom stupni spoločenského vývoja boli ľudia nútení ovládať svoje túžby, vášne fyzicky. Tlupy divochov museli byť ovládané cestou číreho fyzického násillia. Ale s postupným napredovaním civilizácie ľudstvo prišlo na to, že jestvuje silnejšia a účinnejšia sila na ovládanie ľudských vášní, než je fyzické násillie. Je to *sila morálna*.

Morálnou silou, ktorá v prípade Európy bola v minulosti užitočná pri ovládnutí ľudských vášní, je kresťanstvo. Terajšia vojna však so všetkou svojou výzbrojou ukázala, že kresťanstvo sa ako morálna sila neosvedčilo. Bez účinnej morálnej sily sa Európania rozhodli siahnuť opäť po fyzickej sile na udržanie spoločenského poriadku. Carlyle¹ má pravdu, keď vraví, že "Európa sa nesie v znamení anarchie a policajných strážnikov". Použitie fyzickej sily na udržanie spoločenského poriadku vedie k militarizmu. V skutočnosti je militarizmus v dnešnej Európe nevyhnutný, pretože tu niet žiadnej efektívnej morálnej sily. Militarizmus však vedie k vojnám a vojny znamenajú deštrukciu a pustošenie. Preto Európania stoja pred veľkou dilemou. Ak skoncuujú s militarizmom, anarchia úplne zničí ich civilizáciu, ale ak militarizmus budú udržiavať, ich civilizácia aj tak zahynie v dôsledku ničivých vojen.

Naozaj však niet inej cesty? Áno, som presvedčený, že jestvuje aj iný spôsob. Americký mysliteľ Emerson² kedysi povedal: "Veľmi zreteľne vidím koniec vulgárneho obdivu k zbroji a bojom - hoc nejedem veľký muž medzi týchto obdivovateľov patrí - isté je však, že tak, ako jestvuje Boh nad nami, zbraň nepotrebuje ďalšiu zbraň, zákon lásky a spravodlivosti sám o sebe môže napomôcť čistej revolúcii."

¹ Carlyle, Thomas (1795-1881), škótsky spisovateľ a mysliteľ, autor idealistickej teórie hrdinov ako nositeľov dejinného vývoja. Bol Ku Chung-mingovým učiteľom.

² Emerson, Ralph Waldo (1803-1882), americký romantický filozof, esejista a básnik, predstaviteľ transcendentalizmu.

Ak dnes ľudia v Európe naozaj chcú odstrániť militarizmus, jedinou možnosťou je pridržať sa toho, čo Emerson vyjadril slovami o zákone lásky a spravodlivosti - pridržať sa sily morálnej. Použitím účinnej morálnej sily sa militarizmus stane zbytočným a sám od seba zanikne. Dnes, keď kresťanstvo už touto užitočnou morálnou silou nie je, však vznikol veľký problém: kde má Európa hľadať túto účinnú morálnu silu, ktorá militarizmus zneškodní?

Som presvedčený, že túto morálnu silu nájdú Európania v Číne - v čínskej civilizácii. Morálna sila čínskej civilizácie, vďaka ktorej sa militarizmus stáva nepotrebným - to je *náboženstvo dobrého občana*. Možno si poviete: "Dobre, ale veď aj v Číne sú vojny." Je to pravda - aj v Číne boli vojny, ale od čias Konfucia už 2500 rokov sme my, Číňania, nikdy nepestovali taký militarizmus, aký vidno dnes v Európe. V Číne je vojna náhodou, nepredvídanou udalosťou, kalamitou, zatiaľ čo v Európe sa vojna stala nevyhnutnosťou. My, Číňania, sme síce z času na čas vojnám vystavení, ale nežijeme v ustavičnom očakávaní vojny.

V Európe nie je veľa vojenských konfliktov. Každý však žije v ustavičnom strachu, že len čo jeho sused naberie dost' sily, príde ho okradnúť alebo zabiť. Musí sa preto sám vyzbrojiť alebo si zaplatiť ozbrojeného policajta ako ochrancu. Európanov neťažia ani tak vojnové udalosti ako skôr ustavičná nevyhnutnosť zbrojiť a používať fyzickú silu na vlastnú ochranu.

V Číne jednotlivец nepotrebuje na svoju ochranu fyzické sily. Máme *náboženstvo dobrého občana* a veľmi zriedka musíme siahnuť po násilnom zákroku policajta, resp. štátu na našu sebaochranu. Čínsky človek je chránený zmyslom pre spravodlivosť u vlastného suseda a pripravenosťou bližných poslúchať hlas morálneho záväzku. Číňan nemusí na svoju ochranu použiť fyzickú silu, lebo má istotu, že poriadok a spravodlivosť uznávajú všetci ako silu stojacu nad fyzickou silou. A na druhej strane silu morálneho záväzku uznávajú všetci ako čosi, čomu sa musia podrobiť.

Vidíme teda, že militarizmus by neexistoval, keby všetci ľudia pripustili poriadok a spravodlivosť ako silu stojacu nad fyzickou silou a keby morálnu povinnosť považovali za príkaz, ktorý nemožno obísť. Samozrejme, že v každej krajine jestvujú ľudia, zločinci alebo primitívni divosi, ktorí nechcú a nedokážu považovať poriadok a spravodlivosť za silu stojacu nad fyzickou silou a morálnu povinnosť za príkaz. V každej krajine sa voči takýmto ľuďom musí použiť aj určitá dávka fyzickej alebo policajnej sily. Militarizmus bude preto do istej miery existovať vždy.

Vy mi však môžete položiť otázku: Ako si má ľudstvo uvedomiť, že poriadok a spravodlivosť predstavujú vyššiu silu, než je sila fyzická? Moja odpoveď znie: Po prvé, treba ľudí presvedčiť o účinnosti poriadku, spravodlivosti a presvedčiť ich, že tiež predstavujú silu. Treba ich presvedčiť o *sile dobra*. A ako to docieľiť? V Číne vychováva *náboženstvo dobrého občana* každé dieťa od útleho veku v duchu učenia, že *ľudská prirodzenosť je dobrá*.

Podľa môjho názoru ťažiskovým problémom dnešnej európskej civilizácie je nesprávna koncepcia ľudskej prirodzenosti. Náboženská viera hlása, že prirodzenosť človeka je hriešna, zlá a v dôsledku toho celá štruktúra európskej spoločnosti oddávna spočívala na sile. V Európe slúžili na udržanie spoločenského poriadku dve hlavné páky

- náboženstvo a zákon. Inými slovami, európska populácia sa držala v stave usporiadania vďaka strachu pred Bohom a strachu pred zákonom.

Strach predpokladá i použitie sily. Aby sa strach pred Bohom zachoval, Európania museli najprv vyčleniť veľký počet finančne náročných a viac menej neproduktívnych, záhaľčivých osôb - *klérus*. Nehovoriac o iných problémoch, znamenalo to náklady, ktoré sa stali pre ľud neznesiteľným bremenom.

V tridsaťročnej vojne počas reformácie sa ľudia pokúšali kléru zbaviť. Keď sa im podarilo vymaniť sa z moci kňazov, ktorí držali ľudí pod kontrolou cez ich bázeň pred Pánom Bohom, v Európe sa pokúsili nastoliť spoločenský poriadok na základe autority zákona. Na to však bolo potrebné vytvoriť opäť novú vrstvu ešte nákladnejších ľudí - *policajtov a vojakov*.

Teraz v Európe ľudia pochopili, že vydržiavanie policajtov a vojakov na udržanie verejného poriadku je ešte devastujúcejšie ako udržiavanie kléru. Ako sa ľudia chceli počas reformácie zbaviť kňazov, tak sa v terajšej vojne chcú zbaviť vojakov. Jedinou možnosťou, ako sa zbaviť policajtov a vojakov, je však buď opätovné ustanovenie kléru na udržiavanie strachu pred Bohom, alebo nová cesta, ktorá podobne ako strach pred Bohom a strach pred zákonom umožní zachovať verejný poriadok. Je zrejmé, že táto široko koncipovaná otázka bude najpálčivejším problémom, pred ktorým sa európska civilizácia ocitne po skončení dnešnej vojny.

Nemyslím si, že by Európa po svojich skúsenostiach povolala klérus späť. Bismarck povedal: "Nikdy sa nevrátíme späť do Canossy."³ Aj keby k tomu došlo, bol by klérus zbytočný, pretože ľudia už strach z Boha stratili. Jedinou alternatívou je hľadať iné riešenie. Týmto riešením je obrátiť sa k čínskej civilizácii, k tomu, čo som nazval *náboženstvom dobrého občana*.

Toto *náboženstvo dobrého občana* je náboženstvom, ktoré dokáže udržať poriadok v krajine bez kléru či policajtov a vojakov. Pomocou tohto náboženstva bol čínsky národ, rovnako veľký, ak nie väčší ako celá Európa, udržiavaný v mieri a poriadku bez kléru, policajtov a vojakov. Každému, kto Čínu navštívil, je známe, že klérus, policajti či vojaci zohrávajú v krajine veľmi podradnú a zanedbateľnú úlohu. Iba tá najnevedomejšia, najmenej vzdelaná časť obyvateľstva potrebuje klérus. Iba tá najhoršia vrstva kriminálnych zločincov potrebuje nad sebou ruku policajta či vojaka. Preto ak Európania chcú skončiť s náboženstvom a militarizmom, musia uprieť svoj zrak na Čínu a na jej *náboženstvo dobrého občana*.

Skrátka, práve teraz, keď civilizácia zrejme stojí na pokraji svojho zrútenia, chcem upriamiť pozornosť Európy i Ameriky na existenciu nedoceneného a nepredvídaného pokladu civilizácie práve tu, v Číne. Obchod, železnice, nerastné bohatstvo, zlato, striebro, železo či uhlie krajiny nemožno považovať za prínos civilizácie. Ozajstným bohatstvom pre civilizáciu v dnešnom svete je čínsky človek - *neskazený, pravý čínsky človek so svojím náboženstvom dobrého občana*. Ozajstný čínsky človek je nekonečne cenným zdrojom civilizácie. *Je človekom, ktorý od sveta takmer nič neberie a ktorý takmer nič nepotrebuje na to, aby ho udržal v poriadku.*

³ Canossa, hrad v severnom Taliansku, kde sa v r. 1077 musel cisár Henrich IV. pri spore o investitúru pokoriť pápežovi Gregorovi VII. Odtiaľ "ísť do Canossy" znamená pokorujúcu kapituláciu.

Chcel by som varovať Európu a Ameriku, aby tento nedoceneniteľný poklad civilizácie nezničili, aby sa nesnažili zmeniť a pokaziť charakter čínskeho človeka, ako sa o to už teraz pokúšajú Novým učením.⁴ Ak sa Európe a Amerike podarí zničiť pravého čínskeho človeka a jeho špecifikum, ak sa im podarí pretvoriť čínskeho človeka na spôsob Európana alebo Američana - t.j. na človeka, ktorý potrebuje nad sebou ruku kňaza, policajta či vojaka, aby ho držali pod kontrolou, nepochybne tak prispejú k zvýšeniu bremena náboženstva alebo militarizmu. A militarizmus je už dnes nebezpečenstvom a hrozbou pre celú civilizáciu a celé ľudstvo. Na druhej strane, ak si predstavíme, že by sa európsky či americký typ človeka dal nejako premeniť, zmeniť na pravého čínskeho človeka, ktorý nepotrebuje klérus ani vojaka - predstavte si, aké veľké bremeno by spadlo z pliec tohto sveta...

Teraz sa pokúsim v stručnosti zhrnúť závažný problém vyplývajúci z vojny, pred ktorým sa ocitla európska civilizácia. Ľudia v Európe sa spočiatku snažili zachovať verejný poriadok za pomoci kléru. Po čase sa však ukázalo, že klérus spôsobuje určité problémy a navyše treba doň investovať príliš veľa financií. Neskôr bol v Európe po tridsaťročnej vojne klérus zatlačený do úzadia. Nahradili ho policajti a vojaci, ktorí tiež mali udržiavať verejný poriadok. Ale dnes sa ukázalo, že toto riešenie je ešte nevhodnejšie a finančne nákladnejšie ako klérus. Takže - čo robiť? Poslať preč vojakov a opäť prizvať klérus? Nie. Nemyslím si, že by sa prijalo toto riešenie. Navyše, v dnešných časoch by bol klérus nepotrebný. Čo má teda Európa robiť?

Čítal som článok profesora Lowesa Dickinsona z Cambridge v *Atlantic Monthly* s názvom *Problém vojny a jej ukončenia*, kde hovorí: "Dajte slovo spoločenskej spodine". Obávam sa však, že ak spodina nahradí kňaza či vojaka, bude to mať ešte horšie následky. Klérus a vojaci zapríčiňovali vojny, ale spodina zapríčiňuje revolúciu a anarchiu. Európske krajiny budú tak na tom ešte horšie ako predtým. Moja rada ľuďom Európy znie: Nevolajte späť klérus a v žiadnom prípade nie spodinu. Dajte však slovo čínskemu človeku; dajte slovo pravému čínskemu človeku s jeho *náboženstvom dobrého občana a s jeho 2500-ročnou skúsenosťou so životom v mieri, bez kléru a vojakov*.

Som presvedčený, že Európa po ukončení tejto vojny nájde riešenie veľkého civilizačného problému v Číne. V nej je ukryté nesmierne cenné a dodnes nespochybnené bohatstvo civilizácie, ktorým je čínsky človek sám. Pravý Číňan je pre civilizáciu cenným majetkom, pretože on pozná tajomstvo novej civilizácie, ktorú budú Európania po tejto vojne chcieť. Týmto tajomstvom je - ako som už povedal - *náboženstvo dobrého občana*. Jeho prvým princípom je presvedčenie, že *ľudská prirodzenosť je dobrá*; viera v silu dobra; viera v účinnosť a silu toho, čo Emerson nazval zákonom lásky a spravodlivosti.

Ale čo je zákon lásky? *Náboženstvo dobrého občana* učí, že zákon lásky znamená *milovať svojho otca a matku*. A čo je zákon spravodlivosti? *Náboženstvo dobrého občana* učí, že zákon spravodlivosti od človeka vyžaduje byť pravdivým, dôveryhodným a verným; žena v každej krajine musí byť nezištná, obetavá a úplne oddaná svojmu manželovi. Muž každej krajiny musí byť bezozvyšku a *naplno oddaný svojmu vládcovi, svojmu kráľovi či cisárovi*. Na záver chcem povedať, že v tomto *náboženstve dobrého*

⁴ Pod novým učením sa myslia rôzne náuky, ktoré od 19. storočia začali prenikať do Číny zo Západu, teda učenie odlišné od tradičného konfuciánskeho ducha.

občana je v skutočnosti najvyššou povinnosťou *povinnosť oddanosti*, oddanosti nielen slovami, ale v hĺbke srdca, ako to vyjadril Tennyson:⁵

*Kráľa si uctiť, akoby on bol
Ich svedomím a ich svedomie ich kráľom,
Zlomiť pohanov a zotrvať povzbudení v Kristovi.*

Z čínskeho originálu in: *Čung-kuo-žen te ťing-šen (Duch čínskeho človeka)*, Hai-kchou, Chai-man 1996 preložila Elena Hidvéghyová.

⁵Tennyson, Alfred (1809-1892), anglický viktoriánsky básnik.